

*Роман Петрович Луцький,
доцент кафедри церковно-канонічних
та конституційно-правових дисциплін
Івано-Франківського університету права імені
Короля Данила Галицького,
кандидат юридичних наук*

ПОЗИТИВІСТСЬКИЙ ПІДХІД ЩОДО РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ПРАВOROЗУМІННЯ»

Проблемі праворозуміння завжди приділялось достатньо уваги. Спроби відповісти на запитання «що таке право?» прослідковуються із глибокої давнини й не припиняються й до сьогодні.

А. Міцкевич зазначає, що праворозуміння охоплює не тільки саме поняття права і, тим більше, його визначення. Воно включає в себе низку інших загальнотеоретичних категорій та понять, які охоплюють всю систему правових явищ, а також філософських та соціологічних категорій, які відбивають зв'язки права та інших соціальних явищ. Але все ж таки пошуки праворозуміння закономірно стосуються самого поняття права як єдиного специфічного явища та його визначення [5, с. 11].

О. Лейст стверджував, що «кожне праворозуміння має свої підстави, тому вони існують одночасно і мають прихильників ... кожна концепція виражає реальний бік права та слугує її здійсненню ... річ у тім, що між крайніми точками зору знаходиться не істина, а дуже складне суспільне явище – право» [2, с. 566].

Сутність права – це поняття, що розвивається і в якому відображаються історичні традиції та суспільна ситуація конкретної епохи.

Метою даної статті є аналіз двох головних поглядів на місце і значення права в суспільстві – у вузькому і широкому значенні.

Однією з найважливіших теорій «вузького розуміння права» є заснована і розроблена Г. Кельзенем «чиста теорія права», на основі якої склалася течія, яку у вітчизняній літературі називають юридичним нормативізмом. Методологічно положення Г. Кельзена щодо права та його нормативності спираються на неокантівське уявлення про дуалізм сущого та належного.

Відповідно до поглядів Г. Кельзена, право – це сукупність правил, які є загальнообов'язковими і належать не до сфери фактів, а до сфери належного, не підкоряються принципів причинності та черпають силу і дієвість з самих себе. Право говорить не про те, що є, а про те, що повинно бути.

Загалом значення права Г. Кельзен убачав у встановленні обов'язків. Це первинне у праві. Норма права може наділяти і повноваженнями. Проте, це не суттєве, вторинне для права. Реальними є норми і обов'язки. Суб'єктивне право є тільки відображення норми і встановленого нею обов'язку, а суб'єкт права є не що інше, як персоніфікація правової норми.

Таким чином, фактично для Г. Кельзена місце права у суспільній організації визначається з погляду регулювання суспільних відносин («упорядкування людської поведінки»), а що стосується значення права, то тут засновник «чистої теорії права» свідомо фактично уникає чіткої відповіді: його «первинна норма» якась позазволена. Суб'єкт, що її породив, тобто її законодавець, є невизначеним, хоча хтось і встановив певні права і обов'язки соціальним суб'єктам [3, с. 43-72].

А. Машков зазначає, що в історичному аспекті позитивістський підхід характеризується негативним ставленням до будь-яких конструкцій, які допускають або терпимо ставляться до припущення, що, окрім реально існуючої держави і пов'язаного з нею масиву законодавства, існує – і на це слід зважати – певне більш розумне право і пов'язана з ним держава, які виступають еталоном для зіставлення та порівняння [4, с. 64].

Сучасні представники нормативної теорії права надають наступне визначення права: «право є система загальнообов'язкових, формально-визначених норм, які виражають зумовлену економічними, духовними та іншими умовами життя державну волю суспільства, її загальнолюдський та класовий характер; видаються державою у визначених формах і охороняються від порушень, поряд з мірами виховання та переконання, можливістю державного примусу; є державним регулятором суспільних відносин» [7, с. 78].

С. Алексеев розглядає право, як сукупність норм, що містять правила «належної поведінки» [1, с. 145-146]. Таке розуміння полягає у тому, що норми права відрізняються від інших соціальних норм (звичаїв, традицій, моральних, політичних, релігійних норм) за певними ознаками. Право, як особливий інститут суспільства, має сукупність певних ознак, що виділяють його з інших суспільних явищ і дозволяють реалізувати його призначення у суспільстві. До основних ознак права відносять: нормативність; формальна визначеність; державна забезпеченість; загальнообов'язковість; забезпеченість можливістю державного примусу.

На підставі викладеного можна констатувати, що вузькому розумінню права, а оскільки воно домінує у сучасній вітчизняній правовій свідомості, то й останній притаманне бачення місця і значення права в системі суспільних відносин шляхом встановлення правил поведінки, котрий має забезпечити доведення до соціальних суб'єктів та реалізацію на практиці волі певного суверена, під яким у сучасних інтерпретаціях цього напрямку, як правило, розуміють державу [4, с. 64].

Представники «широкого» розуміння сутності права (В. Нерсисянц, Р. Лівшиць та ін.) виходять із того, що право не тотожне законодавству. На їх думку цінність права полягає у тому, що воно виступає як міра свободи, яка отримала завдяки законодавчому визнанню офіційний державний захист. Право – це нормативно закріплена справедливість. Під час реалізації кожен закон, що не відповідає справедливості не є правом, а справедливий закон – це правовий закон [6, с. 14].

Підсумовуючи зазначимо, що позитивне значення нормативізму полягає в тому, що: дозволяє створювати й вдосконалювати систему законодавства; забезпечує певний режим законності та однорідне застосування норм права; забезпечує формальну визначеність права, що дозволяє чітко окреслити права й обов'язки суб'єктів, фіксувати способи і засоби державного примусу.

Проте, нормативний підхід щодо розуміння сутності права залишається одностороннім. Право, при зазначеному підході, розуміється як система правил, що керують поведінкою індивіда, яка ігнорує природні й моральні підвалини права (за винятком «широкого» розуміння), що й абсолютизує державний вплив на правову систему. Однак, поряд із зазначеним розумінням права повинні охоплюватись й закономірності правоутворення та місце правової надбудови у всій суспільній системі.

Отже, «праворозуміння» - це категорія інтегративна, яка виступає базисною основою для різноманітних правових конструкцій загалом і правового регулювання зокрема.

Список літератури:

1. Алексеев С. С. Общая теория права: [учебник] / С. С. Алексеев. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ТК Велби, Проспект, 2008. – 576 с.
2. История политических и правовых учений / [под ред. О. Лейста]. – М.: Юрид. лит-ра, 1997. – 575 с.
3. Кельзен Г. Чисте правознавство: 3 додатками: Проблема справедливості / Г. Кельзен / [пер. з нім. О. Мокровольського]. – К.: Юніверс, 2004. – 496 с.
4. Машков А. Д. Право у його вузькому і широкому розумінні / А. Д. Машков // Дія права: інтегративний аспект: [монографія] / [кол. авторів; відп. ред. Н. М. Оніщенко]. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2010. – С. 64-92.
5. Мишкевич А. В. Общее «нормативное» понятие права и его место в марксистском правопонимании / А. В. Мишкевич // Советское государство и право. – 1988. - № 6. – С. 11-19.
6. Нерсисянц В. С. Юриспруденция / В. С. Нерсисянц. – М.: НОРМА-ИНФРА, 1998. – 288 с.
7. Теория государства и права: [курс лекций] / [под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько]. – М.: Юристь, 2001. – 511 с.

Луцький Р. П. Позитивістський підхід щодо розкриття сутності категорії «праворозуміння»

Актуальною проблемою юриспруденції є визначення теоретико-правових засад формування позитивістського підходу щодо розкриття сутності категорії «праворозуміння». Дана проблема відіграє значну роль і викликає великий інтерес в сучасному суспільстві та потребує подальшого розвитку та вдосконалення.

Ключові слова: праворозуміння, держава, позитивне право, природне право.

Луцкий Р. П. Позитивистский подход относительно раскрытия сущности категории «правопонимание»

Актуальной проблемой юриспруденции является определение теоретико-правовых основ формирования позитивистского подхода к раскрытию сущности категории «правопонимание». Данная проблема играет значительную роль и вызывает большой интерес в современном обществе и требует дальнейшего развития и совершенствования.

Ключевые слова: правопонимание, общество, государство, позитивное право, естественное право.

Lutcky R. Positive approach in relation to opening of essence of category legal understating

The issue of the day of jurisprudence is the determination of theoretical-legal bases of forming the positivity to the opening of essence of category legal understanding. This problem plays a considerable role and causes large interest in modern society and requires further development and perfection.

Keywords: legal understanding, society, state, positive right, absolute law.